

Matjaž Puc: Hodil po zemlji sem naši, Mohorjeva družba, Naši kraji 7, Celje, 1985.

Pucovo knjižico sem z zanimanjem prebral iz dveh razlogov: napisal jo je geograf in pogrešam dobrih geografskih vodnikov po Sloveniji. Planinska založba, ki se je s tem največ ukvarjala, je svoje izdaje omejila na hribovski svet. Zbirka Mladinske knjige »Kulturni in naravni spomeniki« pa je omejena na opise posameznih objektov naravne in kulturne dediščine in za moj okus preveč umetnostnozgodovinsko naravnana. Zato sem sodil, da Pucovo delo to vrzel lahko zapolni, pomeni pa tudi nadaljevanje svoječasnih izvrstnih Badjurovih vodnikov. V resnici knjižica ni pravi vodnik, je prej zbirka opisov geografsko ali naravoslovno zanimivih objektov širom po Sloveniji. Avtor v prijetnem, kramljajočem in skorajda preveč posplošenem stilu opisuje okoli 120 naravnih znamenitosti, vendar brez navedbe običajnih vodniških podatkov. Težišče opisov je na južni Sloveniji, severna in severovzhodna sta slabše odrezali. Najbolje so opisani kraški pojavi, kar ne preseneča, saj je avtor znan jamar in krasolog. Obravnavana snov je razdeljena po naravnih pojavih, npr. na parke, slatine, jame, jezera itd., z izrazitim poudarkom na naravnem varstvu. Vendar ob tem avtor svoje geografske izobrazbe ni zatajil, znal jo je na dokaj nevsiljiv način vključiti v orise. Knjižica, upam, bo dobrodošla spodbuda k izletništvu tudi za širše sloje in ne samo za ljubitelje narave.

I. Vrišer

Tone Cevc, Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem. Kulturnozgodovinski in etnološki oris. Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Znanstvenoraziskovalni center SAZU — Inštitut za slovensko narodopisje. Založila Državna založba Slovenije, Ljubljana 1984, 313 strani.

Planinsko gospodarstvo je s svojimi mnogoterimi naravnimi in družbenimi značilnostmi privablja k sistematičnemu preučevanju tudi geografje že med obema vojnama. Problematika planšarstva je večplastna in sega na različna področja. S svojo osrednjo pojavnostjo glede pojasnjevanja odnosov med proizvodno usmerjenostjo dolinskih kmetij in njihovo eksistenčno dopolnitvijo v višjih, neobljudenih predelih alpskega in predalpskega sveta, nudi obilo možnosti za uveljavitev in potrditev geografskih pogledov ter raziskovalnih metod pri razčlenjevanju te specifične oblike kmetijskega gospodarstva.

Ob Cevčevem kulturnozgodovinskem in etnološkem orisu arhitekturne dediščine pastirjev, drvarjev in oglarjev, ki so v odmaknjenih predelih zapustili sledi v kulturni pokrajini, skušamo zaznati prvinski utrip med človekom in naravo, ko išče in si zagotavlja raznovrstne eksistenčne dobrine. Pastirska bivališča, pri nas segajo do višine 2000 m (npr. pod Skuto), so pomembna pokrajinska sestavina, ki pomaga pojasniti tudi gospodarski stroj širšega območja. V njih spoznavamo temeljne prvine geografskega okolja in njihove sočasne funkcije pri gospodarskem uveljavljanju človeka v neposeljenem hribovskem svetu, ki mu je nudil z gozdovi in pašniki nove možnosti trajnejše gospodarske uveljavitve. Skratka, občasna naselja, pravzaprav sezonsko obljudene stavbe v gorskem svetu, so izraz funkcije svojevrstnega gospodarskega uveljavljanja človeka v predelih, ki so izven vsakodnevnega dosega stalnih bivališč.

Knjiga je sinteza večletnih raziskav občasnih bivališč v Julijskih, Karnijskih in Savinjskih Alpah, Karavankah, Škofjeloškem hribovju pa na jugovzhodnem Pohorju in (Tržaškem) Krasu. Vsebina je razdeljena na 11 poglavij. Za geografa so najbolj privlačna tista razglabljanja, ki občasna bivališča prikazujejo v geografski luči. Osvetljena so z vidika naravnih razmer in gospodarskih potreb. Zdi se, da so za geografsko poznavanje obravnavane problematike pomembna predvsem prva tri

poglavja in zadnji dve (Človek in zemlja, Naselja, Gradnja ter Izviri stavbnega izročila in Sklepna tipologija). Geografski pomen pa imajo tudi druga (Konstrukcija zgradb, Stavbna oprema, Prostori in njihova uporabnost, Oprema, Likovna kultura ter Varstvo arhitekturne dediščine), saj je mogoče tudi iz njih marsikaj izluščiti.

Podoba in funkcije pastirskih naselij so prikazane z vidika naravnih, premoženjskih, gospodarskih, družbenih in drugih razmer. Podobno so prikazana tudi drvarska in oglarska bivališča ter naselja, ki so bila v primerjavi s planšarskimi precej bolj redko raztresena po gozdovih, in številna od njih so stala v bližini fužin in glažut. V vseh poglavjih zavzema vidno mesto človek kot oblikovalec in uporabnik obravnavanih bivališč. K njihovi zunanji podobi sodijo še druge spremljajoče stavbne prvne, ki so s svojo razvidnostjo poudarjale smotrnost gospodarske organizacije dela in življenja na planini (npr. ograje, lese in plotovi, brvi, vodnjaki in napajališča, sirarne s kletmi pa kapele in znamenja). Občasna naselja, ki so jih sestavljale najnujnejše stavbe, kočje, zavetišča in gospodarski objekti, so bili takorekoč naselitveni otoki sredi neobljudenega sveta.

Na tem mestu ni mogoča podrobnejša geografska razčlemba Cevčevega dela. Vsakdo, ki se bo srečal s problematiko občasnih bivališč, mu bo Cevčeva knjiga nudila mnogo dokumentiranih podrobnosti. Saj je nastanek in razvoj obravnavanih naselij skušal avtor osvetliti z najrazličnejših vidikov: naslonil se je na arheološke in zgodovinske, jezikovne in likovne ter etnološke vire; veljavne utemeljitve išče v pokrajinskih in gospodarskih razlogih. Skratka, arhitekturna dediščina občasnih bivališč na Slovenskem je doslej naše najboljše in najobsežnejše delo s tega področja. Poleg znanstvene vrednosti za različne stroke je njen dragocen prispevek tudi k terminologiji našega ljudskega stavbarstva. Knjiga je bogato opremljena (grafično oblikovanje in oprema J. Suhadole) z dokumentarnim in zelo povednim ilustrativnim gradivom (408 ilustracij). Poleg opomb in pregleda uporabljene literature je natisnjen še pregled narečnega in strokovnega besedja, povzetek v nemščini, seznam zemljepisnih imen pa pregled avtorjev fotografij in risb.

Milan Natek

Marija Makarovič, Predgrad in Predgrajci. Narodopisna podoba belokranjske vasi. Izdala in založila Kulturna skupnost Kočevje, Ljubljana 1985, 506 str. + 10 strani fotografij v prilogi.

Prizadevna in priznana raziskovalka etnološke problematike slovenskega podeželja dr. M. Makarovič nas je ponovno razveselila z objavo obsežnega monografskega dela o Predgradu in njegovih prebivalcih. Predgrad, ki je po številu prebivalstva največje naselje v Poljanski dolini ob Kolpi, je tipičen primer izumirajočega kraškega naselja, ki so ga obšli vsi pomembnejši novodobni gospodarski tokovi. Preskromni naravni pogoji za sodobnejše kmetovanje, razdrobljena zemljiška posest, agrarna preobljudenost, prometna odročnost in še marsikaj, so samo nekateri bistveni dejavniki, ki že dobrih sto let pospešujejo izseljevanje Predgrajcev kakor tudi prebivalcev celotne belokranjske Poljanske doline. Nagle družbene, gospodarske in socialne spremembe po zadnji vojni so samo pospešile odselitev predvsem mladih ljudi, ki so si poiskali delo in dom v najrazličnejših slovenskih industrijskih središčih. Splet nakazanih in še vrsta drugih dejavnikov so v zadnjih desetletjih vtisnili Predgradu podobno gospodarsko zaostalega naselja, kjer prevladuje predvsem ostarelo kmečko prebivalstvo, skoraj brez aktivnega kmečkega naslednika—gospodarja.

Podrobnejša vsebina knjige, ki je pravzaprav mikroetnološka monografija obravnavanega naselja, je razdeljena na 16 poglavij. Uvodnemu delu sledi prikaz nekaterih osnovnih karakterističnih podatkov o Predgradu in njegovih ljudeh ter o pomembnejših zgodovinskih dogodkih, ki so zapustili sledi v naselju in njegovem